

Obeleževanje praznikov kot most do medgeneracijskega sodelovanja

Romana Pohar, specialna pedagoginja, Osnovna šola Primoža Trubarja Laško

Namen članka je predstaviti sodelovanje v projektu Ti meni danes, jaz tebi jutri. Ta je del širšega programa Šole sobivanja, ki združuje projekte na različnih področjih trajnostnega razvoja. Organizator projekta je bilo društvo Sobivanje v sodelovanju z Zavodom Oreli. Projekt se je posvečal socialnim odnosom kot eni od komponent trajnostnega razvoja. Organizatorji projekta so otroke želeli spodbuditi k razmišljanju o odnosih s starejšimi in jim razviti čut za pomen medsebojnih odnosov. Končni cilj projekta je bil razviti okolje, ki omogoča razvoj trajnostno naravnane družbe.

Uvod

V projektu so sodelovali učenci 5. in 6. razreda NIS OŠ Primoža Trubarja Laško. Projektne aktivnosti so bile razdeljene na tri področja: prazniki, trajnostne akcije in ogled filmov s trajnostno vsebino. V članku se bom osredotočila na področje praznikov, ki je vključevalo naslednje teme: decembrski možje, dan žena, materinski dan, velika noč. Čas aktivnosti je potekal od decembra 2022 do aprila 2023. Cilj projekta je bil, da otroci čas med prazniki preživijo s svojimi dedki in babicami, starši ter drugimi starejšimi ljudmi in da se med njimi spletejo pristni odnosi.

Zgodovina praznikov

Prazniki že tisočletja napolnjujejo človeško življenje in ga hkrati razbremenjujejo. Življenje osmislijo, ga lajšajo in ga naredijo bolj harmoničnega. Do praznikov in praznovanj imamo še danes prav poseben odnos.

Nekoč je vsako praznovanje vsebovalo še dosti več, lahko bi govorili o mitski, simbolni in duhovni nadgradnji praznovanja. Z obredi so praznik napolnili svečeniki, danes pa to počnejo cerkve različnih veroizpovedi sveta, skupine in posamezniki. S praznovanjem praznikov krepimo lastno in skupno samozavest, ki se še bolj razvija, če vemo, kakšen je namen praznikov in praznovanj. Prazniki namreč posamezniku omogočajo, da vsaj za kratek čas pozabi na težave.

Praznik in praznovanja so imeli včasih določen pomen, ki ga ohranjajo še danes. Človeštvo v svoji dolgi in zapleteni zgodovini ni nikdar praznovalo brez razloga. Nekoč ljudje niso storili kakšnega pomembnejšega koraka ali stvari po naključju, temveč vedno v skladu z določenimi normami in pravili. Ta so izhajala iz predstav, da je človek duhovno bitje, ki je neločljivo povezano z naravo, kozmosom in bogovi. Zavedali so se svoje majhnosti, šibkosti, in ker so menili, da se s pomočjo njih razodeva božanska sila, ki jih oživlja in brez

katere ne bi mogli storiti ničesar, so to silo častili. Slavili pa so jo v najrazličnejših oblikah. Ker so menili, da ta sila teče skozi naravo, so častili tudi naravo. Biti uglasen z naravo je pomenilo biti uglasen s samim seboj. Zato je bilo potrebno spremljati naravne procese, kot so letni časi, in z njimi povezano življenje ljudi, živali.

Za nekdanjega človeka je bilo vse živo, vse povezano med seboj. Spraševal pa se je, kako priti v stik z naravo, z vidnimi in nevidnimi silami, da bi bil harmoničen sam s seboj in okolico. Kmalu je spoznal, da si znajo naravo bolje od njega razlagati nekateri posamezniki, s katerimi je živel v skupnosti. Ti posamezniki so bili svečeniki, duhovniki, vrači, ki so se ukvarjali z zapletenimi problemi vidnega in predvsem nevidnega občestva. Bili so vez med nadnaravnim in človeštvom. Naravo in njene procese naj bi najbolje razumeli prav oni. Vendar je bilo potrebno v ta proces povezovanja s kozmičnimi silami vplesti vse ljudi, ne samo posvečenih. To se je zgodilo na praznik. (Ovsec 1993)

Dan, ko kaj praznujemo, imenujemo praznik. Starim Rimljanom je *vacuus* pomenil prazen, v prenesenem pomenu besede »dela prost dan«. Za slovenščino in večino slovanskih jezikov velja enaka razlaga. Prazniki so že od nekdaj dela »prazni dnevi«, ki pa imajo poleg tega skupnega pomena še vsak svojo zgodbo. Večina tradicionalnih praznikov ima izvor v religiji; če pri tem ne gre za čaščenje bogov in boginj, gre vsaj za čaščenje naravnih pojavov. Narava je s svojimi pojavnimi oblikami kljubovala človeškemu nadzoru. Kasneje so naravne manifestacije začela predstavljati božanstva. Božanstva naj bi imela veliko napak. Zato so zahtevala posebne obrede, ki so bili na eni strani sestavljeni iz sprave in pomiritve, na drugi pa iz odpora, da bi se tem silam izognili. Prazniki so bili priložnost za izpopolnjevanje bistva teh obredov. Postali so mešanica verskih ritualov, atletskih iger in zabav. Preučevanje praznikov, v katerih se zrcalijo stare šege in verovanja, vsebuje pravo

zakladnico informacij o načinu življenja ljudi v preteklosti in sedanjosti. Večina praznikov, zlasti tisti z najdaljšo tradicijo, nas obenem povezujejo s preteklostjo in izročilom prednikov. Skoraj vsa ta praznovanja so povezana z letnimi časi oziroma s položaji planetov na nebu, ki so jih opazovali že v pradavnini. Z njimi so bili povezani različni obredi, šege. (Ilich 2007; Ovsec 1993)

Decembrski možje

Miklavž

Vsak otrok se veseli meseca decembra, ker je to mesec obdarovanj. Od vseh decembrskih mož je najstarejši Miklavž. Poznali so ga že v predkrščanskem času. Miklavžev prihod je bil najbolj pogosta oblika zimskih obhodov našemljencev, ki so predstavljali duhove prednikov. Cerkev teh obhodov ni mogla prepovedati, zato jih je v 12. stoletju dopolnila s cerkveno vsebino. Dodala jim je dobrotnika, sv. Miklavža. Miklavž je postal zavetnik mornarjev, brodnikov, drvarjev. Bil je simbol vsega dobrega, v nasprotju s parklji, ki so podoba zla. Parklji so starejši od Miklavža, ki ga v južnem in delu zahodne Slovenije ob koncu 19. stoletja niso poznali.

Prvo poročilo o Miklavževem prihodu na Kranjsko je iz leta 1839. Ta šega se je do danes ohranila skoraj neokrnjena. Do sprememb je prišlo le v Miklavževem spremstvu, ki je postalo bolj številčno, dopolnilo se je z več parklji in angeli. Otroci so nekaj dni pred prihodom Miklavžu napisali pismo z željami. Na predvečer prihoda so nastavili peharje, da bi jim ponoči kaj prinesel. Za darilo so dobili suho sadje, medenjake, šibo. (Bogataj 1998; Zorec 2021)

Božič, Božiček

Božič je povsod po svetu tipičen družinski praznik. Ljudje takrat ostajajo doma, po prepričanju naših prednikov je božič tako velik praznik, da ga ne smemo motiti niti z obiski. Božič velja za enega največjih krščanskih praznikov. Od številnih šeg in navad božičnega časa se jih je ohranilo kar veliko. Božično praznovanje na Slovenskem ima nekaj posebnih zunanjih znamenj in pojavov. Prvo

je božično drevesce, okrašena smrečica ali kako drugo, večinoma iglasto drevo. Postavljanje božičnega drevesca je mlada šega, ki naj bi bila še sredi 19. stoletja popolnoma neznana. Na našem ozemlju smo že stoletja prej poznali krasitev prostorov z zimskim rastlinjem, mladim žitom, orehi in jabolki. Božično drevesce s svečkami se je tudi v Evropi pojavilo pozno, predvidoma v drugi polovici 17. stoletja v Nemčiji. Pri nas božičnega drevesca na podeželju niso poznali vse do konca prve svetovne vojne.

Tudi jaslice so razmeroma mlad pojav. Sprva so postavljali posamezne figure in prikaze v cerkvah, in sicer v drugi polovici 16. stoletja. Prve jaslice pri nas so bile postavljene leta 1644 v Jakobovi cerkvi v Ljubljani. Postavljanje jaslic po hišah, mestih in podeželju na Slovenskem se je množično začelo na prehodu iz 18. v 19. stoletje. V krajšem času so naši predniki ustvarili pravo jaslično bogastvo, ki se razvršča v razvejeno jaslično tipologijo. Prva božična darila so se pojavila pri nas v mestih pred nekaj več kot sedemdesetimi leti.

Božiček nikoli ne nastopa kot maskirana oseba v primerjavi z Miklavžem in dedkom Mrazom, ampak kot nevidni duh prinese božična darila. To obdarovanje se je pri nas najprej razširilo v mestnem okolju med obema vojnoma, kjer so se ob božičnem drevescu obdarovali v družinah. Danes je ta običaj razširjen po vsej Sloveniji. (Bogataj 1998)

Novo leto, dedek Mraz

Ob novem letu so si ljudje s čarobnimi dejanji poskušali zagotoviti rodovitnost zemlje in srečno življenje v prihodnjem letu. Mislili so, da bodo pregnali zle duhove in si pridobili naklonjenost dobrih. Na zadnji dan starega leta so naši predniki tresli sadno drevje, stresali orehe po hiši, premikali predmete po hiši, ki so jih hoteli imeti v izobilju, da bi si zagotovili blagostanje v prihodnjem letu. Pred stoletji prvi januar ni bil novoletni dan. Novo leto so stari Rimljani začenjali s prvim marcem, z nastopom pomladi. Ko so v Rimu v krščanski dobi

vedli božični praznik, se je začetek novega leta pomaknil na božič in šele papež Incone XII. ga je leta 1691 prestavil na 1. januar. (Zorec 2021)

Po drugi svetovni vojni smo v naš prostor umetno uvedli dedka Mraza in novoletno jelko. Naloga dedka Mraza je bila obdarovanje otrok in nastopanje v javnosti. Dedek Mraz ima najkrajšo zgodovino, zanimiva je pot, po kateri je vstopil v našo zgodovino. V Ljubljani in večjih mestih na Slovenskem so bili v navadi veliki sprevodi dedka Mraza. Vozila, ki so se peljala po mestnih ulicah, so bila pravilčno preoblečena s prizori in liki, ki so jih otroci poznali iz knjig in pripovedovanj. V sprevodu so bile skupine maskiranih likov in preoblečene godbe na pihala. Na koncu sprevoda je bil na belih saneh dedek Mraz in člani njegovega spremstva. (Bogataj 1998)

Dan žena, materinski dan

Dan žena in materinski dan sta značilna alternativna praznika. Dan žena praznuje pridobljeno enakopravnost žensk, materinski dan pa utrjuje krščansko podobo matere, saj je povezan s praznikom Marijinega oznanjenja, ki mu na Slovenskem pravimo tudi »pomladanska Marija«. Materinski dan ima zelo staro dediščino v poganskih pomladnih praznovanjih »Velike Matere«, simbola rasti in plodnosti. Po koncu 2. svetovne vojne se materinski dan v Sloveniji ni smel praznovati. Vsa

pozornost je bila posvečena prazniku žensk, 8. marcu. V podjetjih so organizirali proslave in zabave.

Po osamosvojitvi Slovenije in s prihodom v demokracijo je nekdanje ideološko evforično in izrazito potrošniško praznovanje 8. marca nekoliko usahnilo. V številnih evropskih državah menijo, da je materinski dan edini dan v letu, ko se materam in ženam poudarjeno priznava njihov trud za družinsko življenje. Materinski dan kot praznik žena in mater dobiva vsebine v vrtcih in šolah. (Bogataj 2011)

Velika noč

Velika noč je mlajši izraz za starejše, kot so *vuzam*, *vazem*, *vuzem*. Ta praznik je poleg božiča največji in najstarejši krščanski praznik. Velika noč se praznuje na prvo nedeljo po prvi pomladanski polni luni, med 22. marcem in 25. aprilom. Za vse to obdobje je značilna vrsta šeg in navad, ki pa ne izvirajo le iz najstarejšega krščanstva, ampak so tudi spomin na predkrščansko oziroma pogansko obdobje.

Velikonočni prazniki so postavljeni v čas, ko se konča zgodnja in začne prava, zelena pomlad. V številnih sestavinah šeg odkrivamo različne oblike starih verovanj, ki so povezana z duhovi plodnosti in rasti, ki naj bi ljudem zagotavljali dobro

letino, družini in živini pa zdravje in vse, kar je bilo potrebno za življenje. Krščanstvo je veliko teh sestavin prevzelo in jih prilagodilo svojim pogledom in koledarju.

Na veliko soboto, ki je uvod v vrhunec praznovanj, nesejo kristjani k blagoslovu velikonočna jedila. Na različnih koncih Slovenije jih pripravijo in tudi imenujejo po svoje. Nekatere dobrote pa se v podobni obliki pojavljajo povsod. Na primer veliko-nočna gnjat, različne potice in pogače, boljši kruh in pirhi, ki so v mnogih kulturah simbol pomladi. Na Slovenskem se pirhi imenujejo tudi pisanice, pisanke, drsanke, rumenke, rumenice in še kako drugače. (Bogataj 1998; Ilich 2021)

Potek dela v razredu

Dobri možje: Miklavž, Božiček, dedek Mraz

Z učenci smo se najprej pogovorili o decembrskih praznikih in njihovih značilnostih. Učenci so pripovedovali, kako so se pripravljali na praznike in kako so praznovali. Posebnosti posameznih praznikov smo ponovili ob knjigah. Na Miklavžev večer so pripravili peharje, sklede. Prinesel jim je fige, pomaranče, palico in sladkarije. Povedali so, da so praznovali božični večer skupaj s starimi starši in drugimi sorodniki. Družina je na božični večer najprej okrasila božično drevesce. Imeli so skupno božično večerjo. Ob dobro obloženi mizi so se pogovarjali, pripovedovali zgodbe. Starejši

so šli k polnočnicam. Otroci so komaj dočakali Božička in darila. Božič so preživeli v krogu širše družine. Povedali so, da jim je bilo najlepše, ker so se družili s starimi starši in poslušali njihove zgodbe. Otroke v razredu sta obdarovala predvsem Miklavž in Božiček. Novo leto so praznovali s sorodniki in prijatelji. V primerjavi z božičem je bilo praznovanje bolj glasno, veselo. Ob polnoči so si nazdravili, zaplesali in gledali ognjemet.

V skladu z navodili smo izdelali plakat. Plakat smo razdelili na tri dele. Na vsak del plakata smo zapisali ime posameznega dobrega moža. Učenci so na manjše listke zapisali, kar so si o Miklavžu zapomnili ob branju knjige. Napisali so tudi, kaj jim je prinesel. Pod del, ki je imel naslov Božiček, je učenec napisal, kako so praznovali božič. Ostali učenci so narisali božično drevesce z darili. En učenec je narisal Božička. Iz tulcev za papir so naredili Božičke. Tulce so pobarvali z rdečo tempero. Naredili so obraz iz belega papirja ter nanj narisali oči, usta in nos. Iz vate so oblikovali brado in kapo ter vse skupaj prilepili na tulce. Vsak učenec je izdelal svojega Božička. Pripovedovali so tudi, kako so pričakali novo leto in kaj jim je prinesel dedek Mraz. Učenka je napisala pregovor o novem letu. Dve učenki sta narisali novoletni jelki, ena učenka pa je izdelala voščilnico. Vse skupaj so prilepili v za to namenjen prostor. Iz belega, modrega in zlatega papirja so izdelali snežinke in zvezdice ter z njimi zapolnili prazne dele plakata.

Dan žena

Pogovorili smo se o 8. marcu – dnevu žena. Ob literaturi so spoznali, kako so se ženske nekoč borile za svoje pravice. Učenci so na plakat napisali povedi o zgodovini tega praznika. Tri učenke so narisale svoje mame. Na plakat so napisali, zakaj imajo radi mame. Po šabloni so narisali rože in srčke ter jih izrezali in z njimi okrasili plakat.

Materinski dan

Imeli smo razgovor o mamah in babicah. V knjigah so brali pesmi in lepe misli o mamah. Izbrali so pesmi in dve misli ter ju prepisali. Učenke so narisale mame na papirnat krožnik in manjša lista. Z besedami so opisali, kakšne so njihove mame. V vogale plakata so prilepili rože, ki so jih sami naredili. Učenka je iz krep papirja oblikovala cvetove irisa in stebli. Vse skupaj je prilepila na plakat.

Velika noč

Učenci so pripovedovali, kako doma praznujejo veliko noč. Na raznobarvne listke so napisali povedi o značilnostih velike noči in jih prilepili na levo stran plakata. Po šabloni so narisali jajca, jih izrezali, okrasili z različnimi vzorčki in prilepili v sredino plakata. Na desno stran plakata so zapisali, kako so se pripravljali in praznovali veliko noč. Pri sodelavki Maji Klevže so mavec vlili v kalupe in nastali so podstavki za jajca. Pobarvali so jih s tempera barvami. Ko so se posušili, so jih polakirali. Pri vseh dejavnostih smo fotografirali narejene izdelke.

Zaključek

Čas, v katerem živimo, ni prijazen. Starši so obremenjeni z delom, vedno manj časa jim ostaja za otroke. Pozabljajo na svoje starše, ki so pogosto osamljeni. Med prazniki imamo več časa, da se posvetimo drug drugemu in si prisluhnemo. Cilj projekta je bil dosežen. Otroci so se med prazniki še bolj povezali z ožjo in razširjeno družino. Prav bi bilo, da bi se to dogajalo bolj pogosto, a žal ni vedno tako. Naši odnosi postajajo vedno bolj površni ter plitvi. To se mora spremeniti, ker brez odnosov človek ne mora obstajati. Odnosi nas izpopolnjujejo in bogatijo. Človek je socialno bitje, ki ne more živeti sam in brez vzdrževanja odnosov z drugimi ljudmi. Sestavni del vzajemnih odnosov je tudi socialni kontekst odnosov.

Viri in literatura

Bogataj, J. (1998): *Smo kaj šegavi? – leto šeg in navad na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
 Bogataj, J. (2011): *Slovenija praznuje – sodobne šege in navade na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
 Ilich, S. (2007): *Po praznikih diši*. Ljubljana: DZS.
 Ovsec, D. J. (1993): *Velika knjiga o praznikih – praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.
 Zorec, M. (2021): *Slovenske šege in navade skozi leto*. Ljubljana: Mladinska knjiga.